

ЮЛІАН МАСЛЯНКА — ЛІТЕРАТУРОЗНАВЕЦЬ, ФОЛЬКЛОРИСТ, ІСТОРИК

Кожною хвилиною і думкою Юліан Маслянка пов'язаний з науковою творчістю та діяльністю, а все його життя є прикладом служіння улюбленій справі. Професора часто можна побачити серед студентів, докторантів та колег за жвавою дискусією, яка нерідко продовжується і в неформальних умовах кав'ярні Ягеллонського університету на вулиці Голембій у Кракові.

У цьому колі бувають також і українці, які охоче звертаються за порадою до вченого, який доброзичливо надає свої кваліфіковані консультації. Щирість, відкритість, готовність допомогти, широта наукових зацікавлень й енциклопедичний рівень знань — усе це забезпечило йому авторитет серед студентів і науковців не лише Польщі, а й багатьох країн, зокрема України та Франції.

* * *

Збагнути душу людини й проникнути у витoki її творчості можна, лише здійснивши подорож на її батьківщину, у ті потаємні місця, де було зроблено перші кроки. Юліан Маслянка народився 5 березня 1930 року в м. Лукавка Жешувського повіту, у підгірському краї, де поруч із поляками жили й українці. У 1943 році закінчив початкову школу та розпочав навчання на таємних гімназійних курсах. Юність, проведена в окупованій Польщі, минула у тяжкій праці, оскільки молодому Юліану потрібно було допомагати матері. У цей час саме йому випала роль старшого у родині, адже батько, солдат бригади полковника С. Мачка, впродовж двох років перебував у німецькій неволі. Більше того, брат матері Броніслав Шуберла, член національної армії, у 1943 році був арештований німцями на очах у 13-літнього Юліана та пізніше вивезений до концтабору Освенцім, а згодом до Бухенвальду. У 1944 році Юліан Маслянка став учнем Гімназії імені Станіслава Конарського у Жешуві, а через рік його перевели до Ліцею імені Генрика Сенкевича в Ланьцуті, який він закінчив із відзнакою в 1949 році. Одразу після закінчення ліцею Юліан Маслянка вступив до Ягеллонського університету на факультет полоністики. Його улюбленим викладачем від початку був професор Станіслав Пігонь, який справив величезний вплив на формування наукових уподобань майбутнього вченого. Ю. Маслянка і досі з великою повагою згадує всіх відомих науковців, що відіграли роль у його інтелектуальному і духовному розвитку: Юліуша Кляйнера, Казимира Вику, Казимира Нітша, Зенона Клеменсевича, Тадеуша

Лера-Сплавінського, Тадеуша Мілевського, Вацлава Кубацького, Генрика Маркевича, Станіслава Пігоня. Паралельно з полоністикою Маслянка студіював журналістику, однак через політичні обставини його виключили з лав студентів, незважаючи на успіхи в навчанні, не прийняли і до магістратури на факультеті полоністики. Відомо також, що в листопаді 1951 року було заарештовано чотирьох товаришів та однокурсників Юліана Маслянки за членство в конспіративній організації. Факт їхнього арешту негативно вплинув на подальшу долю і загальмував реалізацію планів молодого дослідника, особливо з огляду на подальше ставлення до нього влади й адміністрації вишу.

Завдяки керівнику літературної редакції краківського радіо Зигмунту Леснодорському, з жовтня 1952 по травень 1953 року Юліан Маслянка працював у літературній редакції польського радіо Кракова.

У жовтні 1953 року Юліан Маслянка отримав згоду Міністерства і, повернувшись на полоністику, зміг продовжити навчання, чим завдячував професорам Ю. Кляйнеру та С. Пігоню. У 1955 році успішно захистив магістерську працю *«Зоріан Доленга-Ходаковський. Польські листи»* та отримав ступінь магістра польської філології. Кількома місяцями пізніше він опублікував свою першу наукову студію *«Зоріан Доленга-Ходаковський (з нагоди 130 річниці смерті)»*. Наприкінці навчання, у 1954 році, Юліан Маслянка одружився з Барбарою Гардкульською, яка, між іншим, народилася на Україні, у м. Здолбунові. Міцність подружнього союзу скріплювали спільні наукові інтереси у галузі полоністики.

Після закінчення навчання Юліан Маслянка влаштувався в Будинок культури на посаду керівника бібліотеки, яку очолював до 1962 року. Попри те, що робота, яка давала основний дохід для сім'ї, не була пов'язана з академічною діяльністю, він постійно інтелектуально розвивався, не покидаючи наукової царини: публікував статті у Польщі та за кордоном (був активним дописувачем численних авторитетних видань), наполегливо працював над завершенням докторської дисертації, керівником якої був Станіслав Пігонь.

26 березня 1963 року відбувся захист докторської дисертації Юліана Маслянки *«Зоріан Доленга-Ходаковський, його місце в польській культурі і вплив на романтичне письменство»*. Видання цієї роботи (а також творів Ходаковського) отримало в Польщі і за кордоном величезне визнання передусім серед фольклористів і літературознавців, сформувало наукову позицію автора в полоністичному, славістичному й історичному середовищі та, що найважливіше, сприяло популяризації постаті польського фольклориста-славіста кінця XVIII — початку XIX століть не тільки у Польщі, а й далеко за її межами.

Через п'ять років відбувся колоквиум з надання Юліану Маслянці звання доктора габілітованого. У цей же час було віддано до друку його моногра-

фію «Слов'янські історичні міфи в літературі польського Просвітництва». Працю, схвально оцінену рецензентами, було зараховано як публікацію до докторської дисертації.

Із жовтня 1968 року Юліан Маслянка став працювати в Ягеллонському університеті: спочатку був ад'юнктом в Інституті польської філології, а згодом отримав звання доцента. Одним із важливих досягнень цих років стала організація літніх курсів польської мови і культури для студентів зі Сполучених Штатів. У 1974 році він одержав наукову стипендію до Парижа, що дало йому можливість попрацювати з матеріалами бібліотечних архівів Франції, підсумком праці тоді стало відкриття поетичної спадщини сина Антонія Мальчевського — відомого романтика «української школи» Августа Антонія Якубовського. Архівні дослідження Маслянки повернули із забуття не тільки вірші Якубовського (1973), а й поповнили «золоту колекцію» польської літератури критичним виданням «Перші віки польської історії» Адама Міцкевича, підготовленим до друку на основі оригіналу, що вважався втраченим упродовж понад 100 років.

У 1979 році Юліан Маслянка отримав звання надзвичайного професора, а в 1986 — звичайного. Упродовж 1975–1978 рр. та згодом у 1979–1981 рр. він викладав історію польської літератури на кафедрі польської мови і літератури в Інституті полоністики при Університеті Нансі II (Institut de Polonias, Université de Nancy II)¹, а з 1976 року став її завідувачем.

У 1972–1975 рр. він працював заступником декана філологічного факультету Ягеллонського університету. Водночас займався редакторською роботою: упродовж першої половини 70-х років був редактором випусків «Історично-літературних праць» (“Prace historyczno-literackie”) серії «Наукові зошити Ягеллонського університету» (“Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”). Із 1969 року Ю. Маслянка — член редколегії «Літературного руху» (“Ruch literacki”), а в 1995–2000 рр. виконував обов'язки головного редактора.

У 1965 році він став членом Історично-літературної комісії Польської Академії Наук у Кракові, у 1969–1981 рр. був у складі комітету слов'янознавства Польської Академії Наук у Варшаві, а впродовж 1993–1997 рр. — членом комітету наук про літературу Польської Академії Наук. Із 1980 року Ю. Маслянка — активний учасник Товариства друзів Ламмене (Société des Amis de Lammeneis) в Парижі, а з 1989 року — наукового товариства «Societas Jablonoviana» в Лейпцигу. Із 1991 року він — член Польської академії знань (Akademii Umiejętności). Багато разів його нагороджували за профільні досягнення та здобутки у галузі дидактики, а в 1976 р. відзначили Золотим

¹ Університет суспільно-гуманітарного спрямування у Франції (регіон — Лотарингія), який був заснований у 1532 році.

хрестом за заслуги. У 1990 р. польський дослідник став кавалером Ордена Відродження Польщі¹, однієї з найпочесніших нагород країни. З нагоди вісімдесятиріччя колеги й учні вшанували його збірником своїх наукових робіт «В світлі думок і цінностей. Праці на пошану професора Юліана Маслянки» («*W świetle myśli i wartości. Prace ofiarowane Profesorowi Julianowi Maślance*»², 2010), у якому міститься також повна бібліографія ювілянта. Професор і зараз продовжує плідну наукову працю, бере активну участь у суспільному житті, залишаючись великим Вченим і Вчителем.

* * *

У запропованому українському читачеві збірнику вміщено статті різних років і тематики. Неоціненний внесок Юліан Маслянка зробив насамперед у дослідження спадщини Зоріана Доленги-Ходаковського та романтичної фольклористики в цілому, слов'янських історичних міфів, оприявлених у польській літературі й історіографії, звертаючись, таким чином, до скарбниці колективної пам'яті народу, яка становить осердя національної ідентичності, аксіології, символіки й міфотворчої ментальності. Праці вченого охоплюють значний період історії літератури і культури: від старопольської доби до періоду «Молодої Польщі». У зв'язку з різноплановістю та всебічністю його зацікавлень, за тематикою наукових робіт їх можна було б скласти у певну класифікацію, адже у доробку Маслянки поряд із класичним літературознавством, особливо такими його галузями як історія літератури, критичний аналіз творів, текстологія, компаративістика, поєднуються елементи інших наукових дисциплін — історії ідеї, фольклористики, славістики й історії науки. Та все ж стрижнем, що пов'язує різні грані наукового таланту Маслянки і засвідчує чіткість його дослідницької програми, є вивчення у літературі та культурі ідейного комплексу народності й спільнослов'янських джерел історії, літератури й міфології. Звідси походять два основні напрями історико-літературних досліджень, присвячених, по-перше, точкам дотику фольклору і літератури у різні епохи, а по-друге, літературним втіленням слов'янських історичних міфів.

¹ Орден Відродження Польщі — друга за авторитетністю (після Ордена Білого Орла) нагорода у цій країні, яку присуджують за видатні досягнення у галузях освіти, науки, спорту, культури, мистецтва, економіки, національної оборони, цивільної служби і розвитку міжнародних відносин. Започаткований на основі закону, прийнятого Сеймом 4 лютого 1921 року.

² *W świetle myśli i wartości. Prace ofiarowane Profesorowi Julianowi Maślance*. Pod red. Romana Dąbrowskiego i Andrzeja Waśko. — Kraków: Księgarnia Akademicka, 2010. — 485 s.

Мабуть, такий напрям наукових пошуків визначило на самому початку (у рамках магістерської роботи і докторської дисертації під керівництвом Станіслава Пігоня) вивчення і представлення спадщини Зоріана Доленги-Ходаковського (справжнє ім'я — Адам Чарноцький), якій було присвячено понад десять років копіткої праці. Маслянка практично увів його до широкого наукового обігу, заповнивши тим самим одну із порожніх сторінок польської фольклористики. Робота неабияк ускладнювалася тим, що всі рукописи Ходаковського були мало досліджені й розкидані по численних архівах СРСР. Але зусилля дослідника увінчалися успіхом: видання монографії «Зоріан Доленга-Ходаковський, його місце в польській культурі і вплив на романтичне письменство» (*Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne*, 1963) та творів фольклориста «Про дохристиянське слов'янство та інші твори і листи» (*O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy*, 1965), «Слов'янські сніви, зібрані під сільською стріхою» (*Śpiewy słowiańskie pod strzechą wiejską zebrane*, 1973).

У представленому збірнику вміщено фрагменти із його монографії під назвою «Народознавчі дослідження Зоріана Доленги-Ходаковського». Вона має синтетичний характер, що дозволило науковцеві розглянути проблему в кількох аспектах одночасно й у такий спосіб усебічно висвітлити проблемно-тематичний комплекс, пов'язаний із творчістю фольклориста. Формально її можна поділити на три частини, перша з яких присвячена попередникам З. Доленги-Ходаковського. Основний матеріал цього розділу складають його народознавчі дослідження та літературні твори початку XIX ст., присвячені темі народності у романтизмі, наявності народних елементів у художніх творах митців цього періоду, слов'янській етнографії тощо.

У другій частині монографії автор звертається до наукових розвідок і праць, написаних про піонера фольклористики, його власних виступів, літературно-критичних праць про вплив на інших дослідників та значення для славістики в цілому, розвідок і студій щодо його спадщини загалом. Ця частина має назву «Повернення до минулого і до місцевої пісні» і складається з 5 підрозділів. Тут Маслянка розкриває проблему ідейно-історичного родоводу та основ усієї діяльності Чарноцького, подає аналіз і оцінку його перших публіцистичних виступів та фольклористичних досліджень, а також роздумів про найдавнішу історію та культуру слов'ян. Адже в основі концепції автора твору «Про дохристиянське слов'янство...» лежить теза про те, що хрещення слов'янських народів нівелювало їхні специфічні риси, знищило їхні куль-

турні надбання, а елементи цієї оригінальної дохристиянської релігії, історії й культури збереглися тільки у народному фольклорі. Більше того, він вважав неможливим відродження польського народу без широкомасштабних досліджень звичаїв і світогляду сільського населення. Доленга-Ходаковський фактично започаткував не тільки польські етнографічні студії, а справив значний вплив на процес збирання і видання народних сербських, українських, білоруських та інших слов'янських пісень, що беззаперечно було доведено Маслянкою. Значення збирача фольклору для української науки і культури стало настільки очевидним, що вітчизняні дослідники взагалі називають його «українським дослідником польського походження»¹.

Третя частина роботи присвячена з'ясуванню впливу доробку Доленги-Ходаковського на розвиток фольклористики і літературознавства у Польщі в добу романтизму. З-поміж інших проблем у монографії висвітлено також сутність слов'янознавчих поглядів Доленги-Ходаковського, а також його роль і досягнення у вивченні слов'янського етногенезу, фольклору, топоніміки і діалектології, у розробці теорії городищ. Ю. Маслянка аналізує його концепцію «народності» і підкреслює, що вона була сформульована Чарноцьким по-новому: він наполягав, що народним можна вважати все те, що відрізняє слов'ян від інших народів, радив шукати ці відмінності не в літературних творах, а в народній культурі та її проявах: піснях, переказах, приказках, бувальщинах тощо, які зберігають у собі релікти дохристиянської епохи. Єдиним носієм народності, за Ходаковським, є простий народ, а не інтелігенція.

Ю. Маслянка розглядає деякі наукові методи аналізу народнопоетичного матеріалу, започатковані цим найкращим збирачем слов'янського фольклору свого часу. Не применшуючи слави Доленги-Ходаковського як зачинателя слов'янської етнографії, Маслянка все ж зазначає неокресленість у його працях меж цієї науки. Багато місця в монографії відведено опису історичної концепції етнографа щодо етногенезу слов'ян, визначення меж їхнього початкового розселення, племінного ладу, світогляду, теорії городищ і курганів тощо.

Це дослідження Юліана Маслянки ввійшло до канону обов'язкових праць не тільки для польських чи слов'янських літературознавців, етнографів, фольклористів, а й посіло вагоме місце у творчій майстерні істориків культури періоду романтизму. Вийшло понад двадцять рецензій на цю книжку щонайменше сімома мовами (зокрема у Києві², Римі, Празі, Москві, Берліні, Нью-Йорку), а проблематика цих відгуків стосувалася різноманітних наукових дисциплін: полоністики, славістики, фольклористики, археології,

¹ Гримич М. З історії польових досліджень в Україні / Марина Гримич // Етнічна історія народів Європи. — 2008. — С. 15.

² Дей О.І. Слідами видатного збирача-фольклориста / Олександр Дей // Народна творчість та етнографія. — 1974. — № 6.

медієвістики. Попри те, що ще у 1905 р. В. Доманицький у Записках наукового товариства імені Тараса Шевченка опублікував статтю із промовистою назвою «*Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)*», записи українських пісень тривалий час припадали пилком. Тож наважимося припустити, що саме дослідження Ю. Маслянки стимулювало зростання уваги до цього корпусу пісень. У результаті після видання польських пісень у 1974 році невдовзі було видано і повний збірник «*Українських народних пісень в записках Зоріана Доленги-Ходаковського*» зі вступною статтею О. І. Дея «*Піонер слов'янської фольклористики і його українські записи*».

Викладені Ю. Маслянкою висновки виявилися своєрідним творчим імпульсом для багатьох науковців і знайшли своїх послідовників у літературознавстві, ставши, зокрема, вихідним пунктом для поглибленого з'ясування впливу Доленги-Ходаковського на літературне життя України, про що йдеться у статті Володимира Мокрого¹. А ідею про поганське коріння польської історії та про культурні наслідки хрещення Польщі, звертаючись, зокрема, до ідей Доленги-Ходаковського, розвинула у своїй праці «*Несамовите слов'янство: фантоми літератури*» («*Niesamowita słowiańszczyzna: fantazmaty literatury*», 2006) відома польська дослідниця романтизму в літературі Марія Яньон.

Видання польських пісень вийшло на рік раніше від українських під назвою «*Слов'янські пісні, зібрані під сільською стріхою*» (1973). Воно, звичайно ж, було підготовлене Юліаном Маслянкою. Книжка також містить вступну статтю «*Доля і недоля Зоріана Доленги-Ходаковського і його спадщини*», переклад якої представлено у цьому збірнику. «*Слов'янські пісні...*» є по суті збіркою народнопоетичних творів різних жанрів. Тут зібрані ліричні, обрядові, жартівливі, військові пісні, балади тощо. На відміну від попередньої праці Ю. Маслянки про фольклориста, вступ у цій книжці починається із короткого, але вичерпного опису біографії Доленги-Ходаковського. Автор змальовує тяжкий шлях, яким ішов етнограф до своєї мети — зібрати якомога більше зразків усної народної творчості слов'ян. Оповідає, як важко було знайти кошти на експедиції, про сімейні трагедії фольклориста, які виникали на тлі труднощів у його піонерській діяльності. Маслянка представив «теорію фольклору» Доленги-Ходаковського, його погляди на народну творчість, акцентуючи, зокрема, що пісні як жанр цікавили його найбільше і до них він ставився з надзвичайним пієтетом. Збирання зразків народного фольклору, на думку Доленги-Ходаковського, мало не лише науково-пізнавальне значення, а й національно-суспільне, адже сільське населення він уважав невід'ємною формотворчою частиною нації. Дещо ідеалізуючи народні пісні, Чарноцький

¹ Mokry W., *Wkład Zoriana Dołęgi Chodakowskiego w życie naukowe i literackie Ukrainy i Rosji* w: R. Łużny (red.), *Polacy w życiu kulturalnym Rosji*, Prace Komisji Słowianoznawstwa, 45, Kraków, 1985.

наголошував на їхній простоті, але саме в цій простоті, на його думку, й крилася поезія. Відповідно до поглядів укладача «Слов'янських пісень...», цінність фольклору полягає не лише у його архаїці, а й у здатності до «живого впливу», естетичній привабливості. Маслянка аналізує і доробок попередників Доленги-Ходаковського — Хуго Коллонтая і Вавжинця Суворецького, а також його послідовників, зокрема Мауриція Мохнацького. Аналізована розвідка викликала великий резонанс у наукових колах та активізувала народознавчу діяльність багатьох ентузіастів-послідовників спадщини Доленги-Ходаковського. У завершальній частині передмови Маслянка аналізує власне публіковану вперше збірку пісень та розповідає про долю самих рукописів.

Зоріан Доленга-Ходаковський належав до вчених, творчі пошуки і наукові розвідки яких були популярними як за життя, так і після смерті автора. Однак періоди слави чергувалися із часами критичного сприйняття чи й деякого пригасання уваги. У шістдесяті роки ХХ століття творчість Доленги-Ходаковського була вкотре «відкрита» і представлена увазі читацької публіки на новому рівні рецепції саме завдяки працям Маслянки.

Проблематика наявності фольклору в літературі періоду романтизму, увійшовши до наукових зацікавлень Маслянки на ґрунті студій доробку Адама Чарноцького, знайшла своє продовження у роботах «*Польська романтична фольклористика*» і «*Міфологізація фольклору в першій половині ХІХ століття*». В останній, яку й подаємо в цьому збірнику, автор звернув увагу на досить широку, але на той час недостатньо вивчену проблему. Як відомо, література, особливо періоду романтизму, багато почерпнула із фольклорних джерел, особливо у сфері образності, мотивів і тем, які опрацьовувалися у поетичних і навіть прозових художніх творах. Ю. Маслянка розглядає процес переходу від доби класицизму до романтизму, який був головно спричинений ширим інтересом письменників до фольклорного матеріалу. У той час, коли класики пропагували і визнавали виключно універсальну модель культури й літератури, тобто вважали, що всі твори повинні будуватися на точно визначених, завжди ідентичних естетичних взірцях, що само собою нівелювало національні риси літератур, то романтики підтримували індивідуалізм, декларували відхід від зразків, норм і правил, толерантність до національних і регіональних особливостей культури, а відтак звертали увагу на самобутні цінності фольклору, зверталися до феномену «народності». Професор Маслянка солідарний із дослідниками у тому, що ця тенденція зародилася і поширилася з Німеччини. Біля фольклорних витоків європейської літератури стояли брати Грімм (особливо Якуб), Йоган Готфрід Гердер, а «*Пісні Осіяна*», хоч і були визнані фальсифікацією, та все-таки значною мірою спричинилися до «фольклоризації» літератури в Європі. Від самого свого зародження романтизм був невіддільним від народності. Зачаровані фольклором роман-

тики вірили в поетичні скарби народної культури; рідна прадавня поезія була для них джерелом пізнання найдавнішої історії, звичаєвого права, народної міфології тощо.

На польських теренах також відбувалися аналогічні процеси. Дослідник наводить думки Міхала Грабовського, який не раз звертав увагу на літературну цінність народних пісень. Едвард Дембовський шукав релікти драматичного мистецтва дохристиянського періоду в народних піснях і легендах слов'ян. Праісторичний бік народної культури цікавив романтиків найбільше. Олександр Тишинський, наприклад, уважав, що фольклорний матеріал спроможний розкрити таємниці етногенезу слов'янських племен. У статтях розглядається процес розвитку та занепаду цієї ідеї серед романтиків, а також наслідки її побутування, зокрема міфологізація фольклору, дозволяючи впливати міфи, які апелюють до уяви, фантазії, безпосередньо в тканину літературних творів, що сприяло нечіткості розмежування і навіть цілеспрямованій плавності переходів у художніх творах від реалістичних картин до цілком фантастичних.

* * *

Юліан Маслянка належить до глибоких знавців процесів, які відбувалися з історичною свідомістю поляків упродовж багатьох століть. Він сприймає фольклор як специфічну форму народної ментальності, що варта окремого вивчення, але не менш цікавими є студії професора над історією побутування міфів, тенденціями щодо їхньої трансформації, видами і формами пізнавальної й міфологізуючої активності у сфері історії. Загалом, широке коло питань, що незмінно супроводжує пошуки відповідей на питання походження польського народу. Цей напрям дослідження був започаткований у книжці «Слов'янські історичні міфи у літературі польського Просвітництва» (*Słowiańskie mity historyczne w literaturze polskiego Oświecenia*, 1968), а продовжено у роботах «Література і казкова історія» («*Literatura a dzieje bajeczne*», 1984; друге, розширене видання в 1990), «Історичні міфи в епоху бароко і просвітництва» («*Mity historyczne w epoce baroku i oświecenia*», 1993), де представлено літературну історію легенд упродовж кількох сотень років — від бароко до кінця періоду романтизму. Дослідник простежує процеси динамічної зміни в історичному контексті їхніх ідейних, суспільних та політичних функцій, звертає увагу на рівень популярності. Вражає велика кількість джерел, використаних у книгах. Ю. Маслянка послуговується матеріалом, написаним різними мовами, серед якого і літературознавчі праці, і дослідження істориків та фольклористів.

Найбільшу увагу вчений приділяв періоду романтизму, бо власне ця епоха стимулювала і створила сприятливі умови для творчого використання фольклорних мотивів і образів тогочасними митцями. Автор зазначає, що зміни мали місце ще на схилі епохи Просвітництва, оскільки саме у цей час зароджується тенденція до реанімації слов'янських старожитностей та звернення до народу. Романтики розвинули цей напрям, наголошуючи на національних рисах характеру поляків. Деякі твори, написані до кінця XVIII ст., вважалися фольклорними, але Ю. Маслянці вдалося віднайти їхніх авторів. До найбільш відомих, у яких яскраво пульсує фольклорний слов'янський струмінь, автор зараховує п'єси «Балладина», «Лілля Венеда», поему «Король Дух» Юліуша Словацького, драми «Ванда», «Кракус» Ципріана Каміля Норвіда, а також повість «Прадавня легенда» Юзефа Ігнація Крашевського.

У нашому збірнику ми представляємо статтю Ю. Маслянки «„Лілля Венеда” Юліуша Словацького: мотиви і образи», яка раніше вже була надрукована у «Київських полоністичних студіях» у 2000 р. У ній автор звертається до творчості одного з «віщів» польського романтизму. У п'єсі Юліуша Словацького професор Маслянка проводить детальний і ґрунтовний аналіз джерел й описує історію її написання. Вчений порівнює її з іншими творами подібної тематики, знаходить спільні мотиви, які могли мати вплив на ідею створення драми. Ю. Маслянка характеризує проблематику, виокремлює основні риси п'єси, зокрема трагізм героїв, проводить паралелі між ідеями та подіями Листопадового повстання і тими, що зображені у творі.

Виходячи із висновків таких видатних дослідників творчості Ю. Словацького, як Ігнацій Хшановський та Юліуш Кляйнер, Ю. Маслянка залучає багато несподіваних фактів і матеріалів, які раніше випадали з уваги літературних критиків, але які цілком по-новому реконструюють контекст твору. Іще він звертається до не менш цікавих, але маловідомих творів, зокрема драми «Попель і П'яст» М. Романовського. Більш детально Ю. Маслянка зупиняється на творчості Ц. К. Норвіда, зазначаючи, що він так само, як і Ю. Словацький, використовував народні легенди, але трактував їх по-іншому: як таємничу та казкову епоху. Останній розділ книжки присвячено Ю. Крашевському та його історичній повісті «Прадавня легенда».

У другому (розширеному) виданні цієї монографії (1990 р.) автор описує всі важливі полеміки істориків на тему міфології в окремі періоди, аналізує і зіставляє польську міфологію з європейською. У доповненому виданні Ю. Маслянка збагачує аналіз функціонування легендарної та міфічної тематики на ще більшій кількості літературного матеріалу.

У статті «Методіївські традиції в польській романтичній літературі» (раніше публікувалася в Польщі також під назвою «Tradycje Cyrylo-Methodiańskie w polskiej literaturze romantycznej») професор простежує розвиток у низці тво-

рів зв'язки ранньохристиянської кирило-мефодіївської традиції, особливо мефодіївської, з польською літописною легендою про П'яста. Ю. Маслянка розглядає відображення цієї легенди як в історичних джерелах, так і в художній літературі. Адам Нарушевич висунув гіпотезу, що прадід Мешка I, Семовіт, міг прийняти християнство або від апостолів слов'ян Кирила та Мефодія, або від їхніх учнів. Цю думку пізніше підтримав і Ю. М. Оссолінський, спираючись на літопис Галла Аноніма, але він припускає, що дії апостолів мали політичне спрямування. Незважаючи на те, що гіпотеза Оссолінського була розкритикована, вона все ж таки поширилась в окремих літературних творах епохи романтизму.

Особливого значення легенді про П'яста і Жепіху надає її наявність у першій польській хроніці, а відтак і належність до найдавніших у польській історіографії переказів. Ці постаті представлені в кожному наступному середньовічному документі (а також у пізніших літописах) без значних змін, хоча мотив про двох іноземних паломників зазнавав певних модифікацій. Найгостріша дискусія стосувалася питання, ким були ці апостоли. Існувало три версії: чи це були виняткові люди, які творили чудеса, чи ангели, чи Іоан і Павло з Риму. На художні обробки всіх цих версій можна натрапити в літературних творах Ф. С. Єгерського, Ю. У. Немцевича, А. Броніковського. Однак у жодній із названих праць не йдеться про поширення християнства серед надгоплянського народу. Лише у деяких творах, написаних у часи між національними повстаннями XIX ст., проблема зародження християнства на польських землях з'являється у більш конкретній формі, яка свідчить про переконання, що християнство поширилося на північ ще у IX ст. із карпатського регіону, з Моравії з ініціативи Кирила та Мефодія.

Повість Вінцентія Будзинського *«Лехія в IX ст.»*, з огляду на подібність низки мотивів, є своєрідною попередницею *«Прадавньої легенди»* Ю. Крашевського. До своєї повісті автор також увів постать посланця з Моравії, місіонера, який ефективно впроваджує християнську віру серед надгоплянського люду.

Зацікавлення початками або навіть прапочатками християнства на польських землях активізувалось близько 1860 року, що пов'язано з підготовкою до вшанування тисячоліття від панування П'яста, а отже, і тисячоліття від заснування польської держави, яке датується приблизно 860 роком. Зазначимо, що утворення держави в Польщі та прийняття нею християнства вважається одночасним процесом. Проект святкування річниці готував Йоахім Лелевель, який державну річницю пов'язував із річницею християнства і тому пропонував у богослужінні вшанувати святого Мефодія — сучасника П'яста, але урочистість усе ж перенесли на 1863 р. На початку 1863 року в Гнезно вийшла книга сьондза І. Кошутського *«Святі Кирило і Мефодій. Перші слов'янські*

апостоли. (З нагоди тисячолітньої річниці першого християнського апостольства у західнослов'янському світі та програма відповідних урочистостей)». Січневе повстання перекреслило всі плани щодо річниці. Залишилися тільки публікації та літературні твори, у яких збереглися наміри вшанувати Кирила і Мефодія як святих Польщі.

Відгомін річниці знайшов своє відображення і в колах еміграції, що Ю. Маслянка висвітлив у статті «*Мефодіївські традиції у польській романтичній літературі*». У 1861 році з'явилася в Парижі невелика збірка народних оповідань, видана Каролем Балінським, «*Голос польського народу. У тисячолітню річницю смерті П'яста*». Юзеф Богдан Залеський написав у цей час у Парижі драматичну поему «*Напередодні святкування тисячоліття*», що складалася з трьох частин: «Крушвиця», «П'ястова могила» та «Гопло». У цьому творі він згадує Кирила і Мефодія, які відсилали своїх учнів-місіонерів до братів на північний бік Карпат.

У 1862 році у Львові вийшла друком трагедія «*Попель і П'яст*» Мечислава Романовського. Автор до переліку персонажів драми ввів святого Мефодія та його дякона. Вони з'являються у п'єсі аж шість разів і досить аргументовано та послідовно переконують П'яста й інших селян приєднатися до нової віри. Мефодій, за сюжетом, також навернув у християнство матір Попеля у годину її смерті.

Найбільш переконливою у контексті моравської місії Кирила і Мефодія, на думку Ю. Маслянки, є «*Прадавня легенда*» Крашевського. Адже в епілозі «*Доповнення. Історичні легенди*» («*Dopisek. Dziejowe legendy*») романіст говорить про зародження християнства над Гоплом, започатковане двома невідомими приїжджими з Моравії.

* * *

Славістичні зацікавлення Юліана Маслянки йдуть у трьох географічних напрямках — українському, чеському і російському. Розробка цієї проблематики засвідчує його вміння зіставляти особливості польської культури з культурами сусідніх народів, адже актуалізація центрально- і східноєвропейського контексту забезпечує нові горизонти для глибокого пізнання історичної ролі, взаємозв'язків та унікальних рис кожної з них. Тут варто назвати такі праці вченого, як «*Поема глибокого песимізму ("Марія" Антонія Мальчевського)*» («*Poemat skrajnego pesymizmu — "Maria" Antoniego Malczewskiego*»), «*Постать Мазени в європейській літературі і мистецтві*» («*Postać Mazepy w europejskiej literaturze i sztuce*»), «*Слов'янські літератури в паризьких лекціях Міцкевича*» («*Literatury słowiańskie w wykładach paryskich Mickiewicza*»), «*Міцкевич і*

Карамзін про російський деспотизм» («Mickiewicz i Karamzin o despotyzmie rosyjskim»), «Кореспонденція Вацлава Ганки: сторінка з історії польсько-чеських культурних зв'язків» («Korespondencja Wacława Hanki: przyczynek do historii związków kulturalnych polsko-czeskich») та інші.

Зверненням до творчості письменників «української школи» є наведено у цьому збірнику розвідка «Поема глибокого песимізму (“Марія” Антонія Мальчевського)», де розглядається українська романтична повість, видана у Варшаві 1825 року. У статті містяться цікаві припущення щодо генези сюжету «Марії», проаналізовано перегуки з історичним фактом убивства Гертруди Потоцької, наведено літературознавчий контекст дослідження цієї теми, а також підкреслено необхідність враховувати те, що А. Мальчевський все ж написав не історичний, а літературний твір. Ю. Маслянка описує песимістичну настроєву домінанту твору, трагізм його головних героїв, їхнє пригнічення, загадковість та психологічний стан загалом. Автор вказує на велику кількість персоніфікацій у творі, роль українського пейзажу, тиші, смерті, загадковості, аналізує також і жанрові особливості «Марії» як поетичної повісті романтизму. Ця розвідка, як і «“Лілля Венета” Юліуша Словацького: мотиви й образи», є зразком мистецтва інтерпретації конкретного літературного твору, за жанром відмінного від проведених на широкому історичному тлі досліджень тривалих циклічних процесів у польській культурі, долі легенд, що повторюються у різних стилістичних та тематичних варіаціях. Принагідно зазначимо, що у цьому жанрі написані й інші його праці, присвячені літературознавчому аналізу окремих шедеврів, як-от: «“Gorzkie dzieło” Juliusza Słowackiego — “Balladyna”» (1987), «Interpretacje “Myszeidy”; Dygresyjność poematu» (1992) тощо.

Своєрідним продовженням зацікавлень «українською школою» стало відкриття для історії літератури творчості сина А. Мальчевського — Августа Антонія Якубовського. У 1970 р. Маслянка знайшов у Польській бібліотеці в Парижі і згодом видав рукопис його «Поезій». Звичайно ж, ця важлива знахідка не могла залишитися без фахової уваги вченого — у результаті в 1972 році вийшло комплексне дослідження творчості сина А. Мальчевського: «Трагічний поет: доля і творчість А. А. Якубовського» (“Poeta tragiczny: losy i twórczość A. A. Jakubowskiego”).

Загальнослов'янська проблематика розглядається у контексті лекцій Адама Міцкевича на першій слов'янській кафедрі в Колеж де Франс, де певний час працював великий польський поет. У включеній до цього збірника статті «Слов'янські літератури в паризьких лекціях Міцкевича» Ю. Маслянка робить акцент на лекціях польського романтичного пророка, які відображають основні віхи становлення польської літератури, та підкреслює їхню популярність не лише серед французьких студентів, а й поляків-емігрантів та зацікавлення ними критиків. Маслянка описує процес підготовки Міцкевича

до лекцій, процес добору матеріалів та необхідних книг. Автор першим серед дослідників творчості автора «Дзядів» звернувся до центральної теми лекцій — слов'янських літератур, представивши весь спектр проблематики.

Перша з тем, якій Міцкевич приділяє багато уваги, стосується пам'яток слов'янської писемності. Ю. Маслянка наголошує, що цими лекціями письменник перш за все хотів показати, що слов'яни ще в середньовіччі мали свою власну, багату літературу. Він описав твори, про які розповідалося на лекціях, головні зауваження Міцкевича, зокрема щодо впливу «Слова про Ігорів похід», сербських пісень, староруського письменства на розвиток інших слов'янських літератур тощо. Також автор реконструює сприйняття Міцкевичем російського письменства, літератур балканських народів. Не дивно, що польська література займає найбільше місця в паризьких лекціях, а найважливішим, за Маслянкою, є те, що Міцкевич виводить її родовід ще від Галя Аноніма, влітає інформацію про історію та філософію Польщі, особливо наголошує на творах патріотичного характеру, деколи навіть другорядних з погляду літературознавства. Вчений детально описує тематичний принцип, яким керувався автор «Дзядів», розподіляючи матеріал усіх своїх 113 лекцій, характеризує всі згадані ним твори та наводить зауваження, приклади з опублікованих лекцій, а також додає коментарі щодо історії опрацювання та дослідження паризьких лекцій А. Міцкевича.

Розвідка Ю. Маслянки «Міцкевич і Карамзін про російський деспотизм», вперше перекладена тут українською мовою, частково стосується паризьких лекцій Адама Міцкевича, а саме тих, які присвячені російській історії. Професор, вказуючи на історичні факти і посилаючись на лекції Міцкевича та роботи Карамзіна, описує російський деспотизм, зокрема за часів панування Івана IV Грозного і Петра Великого, проводить також паралелі між подіями у творах автора «Пана Тадеуша» та тогочасною політичною системою. На думку вченого, Міцкевич дуже влучно описав жорстокість російської влади, а деякі герої «Дзядів» — це прототипи тогочасних чиновників. Як зазначає Ю. Маслянка, польський письменник у своїх паризьких лекціях багато уваги приділяв історії та розповідав про факти російського деспотизму, які були йому відомі з твору Миколи Карамзіна «Історія державства російського», а також додавав свій власний коментар щодо гіпотез його обумовленості, звертаючись для цього до більш давньої історії російського народу. Професор наводить точки зору інших науковців на цю тему, подає описи Карамзіна, дає характеристику царів Івана Грозного та Петра Великого, історичні факти їхнього деспотичного панування та коментарі вчених, а також роль царів-деспотів у російській літературі кінця XIX ст. і початку XX ст.

Уже тільки ці роботи дозволяють зарахувати Ю. Маслянку до грона видатних міцкевичезнавців. Але для вивчення творчості романтичного про-

рока польського народу цей учений зробив набагато більше. Він належав до Редакційного комітету двох видавничих проектів: незавершеного повного зібрання творів Міцкевича (*Dzieła wszystkie*) та Ювілейного видання, у рамках якого підготував 5 із 17 томів. Знайшов раніше невідомий рукопис доньки Міцкевича, болонський рукопис історіографічного твору самого поета «Автограф “Перші віки польської історії”» і присвятив йому окреме дослідження «*Autograf “Pierwszych wieków historii polskiej” Mickiewicza*» (1994). Данину генію великого поета віддав також у роботі «*Історичні погляди Міцкевича*» («*Historyczne poglądy Mickiewicza*», 1993).

Цінним внеском до скарбниці польського українознавства вважаються ґрунтовні студії Маслянки, присвячені постаті Мазепи в європейській культурі й мистецтві (книжка «*Mazepa*», 1992; стаття «*Postać Mazepy w europejskiej kulturze i sztuce*», 1993; статті в словниках літературних тем і мотивів). У цьому збірнику вміщено статтю польського вченого під назвою «*Іван Мазепа: від історії до літератури і мистецтва*». Ця робота належить до традиційного для Маслянки історико-літературного жанру, присвяченого розгляду мотивів чи образів, що мають історичне походження і функціонують упродовж тривалого періоду розвитку літератури та культури в цілому. Але тут учений не обмежується суто польським контекстом, а змальовує постать славетного гетьмана України на тлі європейського культурного ландшафту, до якого той міцно увійшов як літературний персонаж. Історія його життя і любові набули надзвичайної популярності в європейській літературі й мистецтві, передусім у період найвищого розвитку романтизму. Саме легенди про його приватне життя, а не політична роль чи військові звершення, були найкраще представлені в літературі. Автор статті подає також і біографію гетьмана, відкриваючи низку досі не відомих фактів.

Ю. Маслянка переповідає найвідомішу пригоду Мазепи з часів його молодості. Невідомо, чи було це насправді, але першими цю історію описали польські письменники Ян Хризостом Пасек, Еразм Отвіновський, французькі — Вольтер, Віктор Гюго, російські — Кіндрат Рилєєв, Олександр Пушкін, Фадей Булгарин. Поема «*Мазепа*» Байрона мала великий успіх, зокрема, серед європейських живописців, адже згодом сюжет, викладений англійським поетом, опинився на полотнах Ораса Верне, Жоржа Буланже, Теодора Жеріко, Ежена Делакруа. Образ Мазепи представлений і в польському малярстві на картинах Вацлава Павліщака і Максиміліана Геримського. З-поміж польських письменників увагу образу Мазепи приділили Юзеф Богдан Залеський, Францишек Равіта-Гавронський, серед німецьких митців — А. Май, Рудольф фон Готшаль, Адольф Мюцельбург, Бертольд Брехт, Вернер фон Хайденштам, однак несподівано нечисленими є твори в українській літературі — барокові панегірики П. Орлика, С. Яворського, І. Орновського та у ХХ столітті — роман Б. Лепкого.

Постать Мазепи була широко представлена також і в драматичних жанрах. Відомі опери Петра Чайковського, Людвіга Вільгельма Маурера та інших італійських, німецьких, французьких, російських, англійських композиторів. Слави зажила і 6-та симфонія Ференца Ліста під назвою «Мазепа». Серед театральних постановок у Західній Європі теж було багато варіацій на тему різноманітних історій з життя Мазепи. Одну із них показували у Лондоні, де виставу переглянув Ю. Словацький, а вже пізніше він і сам написав дві драми на цю тему. Мазепа став головним героєм і кількох кінофільмів, зокрема він представлений у роботах російських режисерів Василя Гончарова і Петра Чардиніна та американського — Джорджа Кукура. Ю. Маслянка, здійснивши вивчення історії образу Мазепи на такому широкому джерельному матеріалі, простежив його неймовірну світову кар'єру і зміг встановити знакові зміни в сюжетних лініях, реконструювати політичні та інші підтексти, представити прикметні відмінності та зв'язки між творами, що належали до різних видів мистецтва.

Збагачує польську україністику ще одна праця Маслянки, присвячена «Польській літературі і культурі на Русі у XVII і XVIII столітті». Тут здійснено спробу показати, яку роль відігравала Київська духовна академія в історії польської літератури і культури. Про місце зазначеного вище навчального закладу висловлювався також І. Франко. Яскравий культурний вплив Польщі на діяльність викладачів закладу вбачав і О. Брюкнер. Розвідка Маслянки насправді є розширеним відгуком на монографію Ришарда Лужного «Письменники кола Києво-Могилянської Академії і польська література» (*Pisarze kręgu Akademii Kijowsko-Mohylańskiej a literatura polska. Z dziejów związków kulturalnych polsko-wschodnio-słowiańskich XVII–XVIII w.*., Kraków, 1966), у якій автор на основі нових архівних матеріалів представив факти про польськомовну літературну творчість київських письменників. Він показав, як польська культурна традиція проявилася в літературній і дидактичній практиці Києво-Могилянської академії на прикладі творчості І. Гізеля, Л. Барановича, І. Яворського, С. Полоцького, Т. Прокоповича та інших. Висновок Ю. Маслянки однозначний: ця праця відкрила багато нового про українську польськомовну літературу епохи бароко.

Доробок французького історика Данієля Бовуа, який у низці робіт описував польсько-українсько-російські стосунки у XIX ст., Ю. Маслянка також не оминув своєю увагою. Суттєві акценти до польського наукового дискурсу вносить його рецензія на книгу «Боротьба за землю. Польська шляхта на Правобережній Україні між царатом і українським населенням 1863–1914», де підкреслено вагомість дослідження, його ґрунтовну джерельну базу, солідне вивчення матеріалів російських та українських архівів, на противагу твердженням низки тих істориків, які виступали із критич-

ними закидами в упередженості французького науковця. Насправді коротка рецензія є голосом мужнього і чесного вченого у тій бурхливій дискусії, яка точилася в Польщі довкола робіт Данієля Бовуа. Адже останній на архівних матеріалах показав певні ганебні прояви у соціально-економічній поведінці представників польської шляхти, особливо у їхньому ставленні до українського населення протягом XIX ст. Тож пряме визнання міфологізованості цілого комплексу історичних уявлень поляків про польсько-українські стосунки того періоду вимагало неабиякої наукової відвертості. Ю. Маслянка як літературознавець наголошує на тому, що встановлена у результаті ретельних архівних пошуків картина взаємозв'язків між народами і класами, що населяли Україну в XIX ст., є «паралельною (...) до тієї, яка постає із багатьох творів “кресової” тематики, почавши щонайменше від Мальчевського, Гоцинського і Словацького, аж по Івашкевича і багатьох інших більш сучасних польських письменників»¹. При цьому французького славіста було вшановано званням «посла польської культури», зазначено, що його праці написані у дусі «доброзичливої критики» щодо польської історіографії. Ця рецензія була зовсім не випадковою, адже вчені познайомилися ще в 1978 році, коли Данієль Бовуа замінив Юліана Маслянку на посаді керівника кафедри полоністики в університеті Нансі. Ще через рік Маслянка знову очолив цю кафедру. Протягом багатьох років їх єднала міцна дружба, засвідчена, зокрема, і в 2010 році статтею Д. Бовуа «Націєтворча роль польської історіографії у XIX ст.» у збірнику на пошану Маслянки². Питання поглядів французького вченого на польську історіографію вимагала б окремого розгляду, тому зупинимось тут лише на перегуках наукових концепцій двох учених: філолога й історика. Можна наважитися ствердити, що для обох головним було розкриття цілого комплексу міфологічних історичних уявлень, притаманних як польській історіографії, так і красному письменству протягом століть. Користуючись кожен своїм інструментарієм, вони намагалися реконструювати оту «казкову історію», яка практикувалася і в епоху бароко, і в Просвітництві, і найбільш яскраво — в романтизмі. У названій вище статті Д. Бовуа зробив спробу реконструювати історіографічні й історіософські концепції, які формували національну свідомість поляків упродовж XIX ст. і дозволили

¹ Maślanka J. (rec.) D.Beauvois, Walka o ziemię. Szlachta polska na Ukrainie Prawobrzeżnej pomiędzy caratem a ludem ukraińskim 1863–1914 / Julian Maślanka // Ruch literacki. — 1996. — S. 483.

² Beauvios D. Narodotwórcza rola historiografii polskiej XIX wieku / Daniel Beauvios // W świetle myśli i wartości. Prace z historii literatury i kultury oferowane Profesorowi Julianowi Maślance. Pod redakcją Romana Dąbrowskiego i Andrzeja Waśko. — Kraków: 2010. — S. 23–37.

відродити польську державність у 1919 р., представив переважно утилітарну роль тогочасної польської історіографії, спрямованої здебільшого не на пізнання історії, а на збереження і зміцнення національного духу.

Якщо Ю. Маслянка показував, у яких ідейних і художніх формах побутувала польська історична свідомість, створена переважно митцями, то Д. Бовуа не завагався свідомо відкинути всю літературну традицію про досліджуваний період на кресах як у праці «Поляки на Україні 1831–1863», так і в книжці «Боротьба за землю...» й зануритися у документально засвідчений світ стосунків між польським двором та українським селом, який був цілком чужим тогочасній польській літературі. Натомість повернуту із забуття Ю. Маслянкою постать Зоріана Доленги-Ходаковського можна було б, користуючись висловом Д. Бовуа, поставити в одну шеренгу з Ю. І. Крашевським та Т. Т. Єжем як «винаятками, що рятують честь поляків на Україні стосовно ставлення до селян»¹.

* * *

Серед наукових зацікавлень Юліана Маслянки помітним є інтерес до історії наукового вивчення польської літератури. Він був редактором монографій багатьох видатних істориків літератури: у 1979 р. збірника творів «Від античності до романтизму» Антонія Малецького (віце-куратора бібліотеки та відомого мовознавця, автора шкільної «Граматики польської мови», якого вважали Нестором польської філології), у 1984–1985 рр. збірника праць Станіслава Пігоня «Крізь століття. Студії з історії літератури і культури» («*Poprzez stulecia. Studia z dziejów literatury i kultury*»). Останнім часом Ю. Маслянка здійснив редакцію збірників робіт про Юліана Клячко (2006) і Вацлава Борового (2008).

Професор також докладно описав заснування та розвиток філологічних кафедр у Львівському університеті у статті «Львівська довоєнна полоністика», переклад якої наводимо у цьому збірнику. Однією з перших була кафедра, заснована ще в 1817 р. за сприяння М. Оссолінського. Дослідник описував непросту історію керівництва кафедрою: спочатку цю посаду займав куратор бібліотеки Оссолінських М. Міхалевич, пізніше — Я. К. Шляхтовський, якого через кілька років було звільнено. Відтак кафедра полоністики не мала завідувача упродовж наступних чотирьох років і лише у 1856 р. її очолив А. Малецький. Завдяки його старанням (часто виступав із національно-патріотичними доповідями на захист мови) австрійська влада навіть

¹ Бовуа Д. Шляхтич, кріпак і ревізор. Польська шляхта між царизмом та українськими масами (1831–1863). Із фр. пер. Зоя Борисюк. — К.: Інтел, 1996. — С. 84.

дозволила викладати польською мовою; він був і першим ректором-поляком Львівського університету. Юліан Маслянка розглядає найбільші досягнення А. Малецького як історика польської літератури, зокрема виділяє праці «*Про Яна Анджея Морштина*», переклади «*Сіда*» Корнеля, а також «*Психе*» (під іменем Збігнева Морштина). У своїх лекціях Малецький висвітлював усю історію польської літератури, та найбільшу увагу присвячував романтикам, зокрема А. Міцкевичу, З. Красінському і — найбільше — Ю. Словацькому. Про його інтерес до творчості автора «*Срібного сну Саломеї*» свідчать згадки у роботах Ю. Калленбаха, Й. Кляйнера, М. Крідля, Я. Г. Павліковського.

Коло професорів Львівського університету вславилося видатними досягненнями у сфері досліджень доби польського романтизму. Підтвердженням цього стало створення літературного товариства імені Адама Міцкевича, ініційованого Р. Пілятом. Показовим є і той факт, що Львівський університет був головним осередком усіх заходів, присвячених сотій річниці від дня народження Міцкевича (варто також додати, що з цієї нагоди був виданий ювілейний том).

Ю. Маслянка описав доробок одного з теоретиків кафедри, наукового редактора Брухнальського, який став ініціатором видання низки збірок. Значну популярність серед працівників кафедри Львівського університету мала творчість комедіографа А. Фредро (найбільше представлена у працях Е. Кухарського). Тут також подано характеристику наукових поглядів останнього, у такий спосіб віддаючи належне цьому видатному досліднику.

У 1924 році в Університеті Яна Казимира постала кафедра історії освіти та навчання, яку очолив С. Лемпицький — дослідник культурницької діяльності Я. Замойського у галузі освіти в добу Ренесансу. Представив Ю. Маслянка і діяльність Я. Каспровича у стінах університету, його переклади грецьких, англійських, німецьких, норвезьких та італійських творів. Це дало поштовх до створення нової кафедри — англістики. Провідним професором цієї кафедри був учень Р. Дибоського і випускник Ягеллонського університету А. Тарнавський. Ю. Маслянка широко представив доробок відомого професора-англіста у міжвоєнний період. Історія кафедри романістики починається із перекладацького доробку Е. Порембовича та М. Кавчинського. Останній наблизив для поляків майже всі романські літератури, описуючи провансальську, каталонську, іспанську, португальську, а також французьку (до Першої світової війни) і латинську літератури середніх віків.

У цей же час у Львівському університеті виникла нова кафедра французької філології, яку очолив учень Порембовича З. Черни. Він в основному спеціалізувався на французькій літературі (Р. Шагобріан, Т. Готьє, А. Рембо, Ш. Моррас та ін.); писав про французьку поезію ХХ ст. і про-

вансальську літературу, став автором багатьох вступних статей до творів іспанських письменників.

Починаючи з 1888 року, у Львівському університеті існувала кафедра славістики, яку очолював мовознавець А. Каліна, а у 1895 році він створив Народнознавче товариство.

Натомість кафедра германської філології уже в перші роки існування університету (1784–1805) була закрита через відсутність слухачів і аж до 1852 року не працювала. Лише через тридцять років з'явився перший видатний германіст. Вважається, що германська філологія активну діяльність починає тільки після появи в університеті Р. М. Вернера. Темою його наукового зацікавлення була творчість Лессінга, Гете, Кляйста, Ленау та Гебеля. Він мав видатних учнів, серед яких З. Лемпицький, З. Жигульський, Ю. Кляйнер і М. Крідль.

Ровесницею полоністики є кафедра класичної філології. У 1784 році її було приєднано до кафедри філософії, й лише у 1848 році вона стала самостійним відділенням. Тут працювало по черзі вісім професорів-класицистів. Завідували кафедрою також і поляки, зокрема З. Венцлевський, кафедру класичної філології очолювали Л. Цвіклінський, пізніше Б. Кручкевич та С. Вітковський, викладали Р. Гансінець, Є. Ковальський. Ю. Маслянка розглядав їхній вагомий внесок у розвиток світової елліністики. Залишається тільки пожалкувати, що у такому широкому дослідженні історії і досягнень львівської філології бракує окремого ґрунтового розділу, присвяченого кафедрі руської словесності, який доповнив би образ філологічних студій в Університеті Яна Казимира.

* * *

Специфіка культурної формації сарматизму також становила джерело наукових зацікавлень Ю. Маслянки. У включеній до українського збірника студії «*Парадокси сарматизму*» він розглядав особливості цього непростого явища в історії польської літератури. Формація, головні світоглядні принципи якої домінували в польській державі протягом більш ніж двох століть, відзначалася своєрідними традиціями і стилем матеріальної культури. Твори послідовників «сарматизму» мали велике значення для суспільного життя та формування національної свідомості. Дослідник розглянув суть явища, виокремлюючи його провідні елементи, розкрив історію виникнення назви «Сарматія», розпочинаючи хронологію її існування від періоду пізнього Середньовіччя. Згадував він і про «сарматський міф» і його місце у генеалогії поляків, розкриваючи правду про пересування давніх сарматів, їхню вза-

емодію зі скіфами. Зокрема, серед перших дослідників явища «сарматизму» Ю. Маслянка називає О. Брюкнера, Т. Маньковського і Т. Улевича.

У другій частині розвідки «*Парадокси сарматизму*» вчений розглядає позитивні й негативні риси сарматизму. Серед недоліків професор Маслянка виділяє нехтування правом, а до позитивних рис зараховує запал у боротьбі за батьківщину, глибокий патріотизм і надзвичайну відвагу. Маслянка щоразу наводить приклади з «сарматських» пісень і літературних творів для аргументації своїх тез. Численні війни, що вела Річ Посполита, як зазначав літературознавець у «*Парадоксах сарматизму*», спровокували формування взірця позитивного героя, сармата-лицаря. Ю. Маслянка відтворив провідні риси його образу, наявного в літературних творах (наприклад, у М. Семпа-Шажинського в «*Пісні про Фридерика...*», у С. Жолкевського в «*Пробудженні честі*» та ін). Дослідник переконаний, що однією з чільних ідей сарматизму було «зміцнення християнства», яке змушувало Польську державу вести оборонну боротьбу з турками, татарами тощо.

У підрозділі «*Сарматизм звичайний і деградований*» Маслянка подав яскравий зразок пересічного сармата з типовими для представників цього напрямку чеснотами й вадами: це був Ян Христом Пасек. Він зайняв важливе місце в літературі завдяки своїм «*Щоденникам*» («*Pamiętniki*»), а його манера оповіді така сама, як і розмовна мова шляхти.

Згадані у «*Парадоксах сарматизму*» війни і внутрішні перипетії, що ганьбили Річ Посполиту, вплинули на формування почуття небезпеки в ментальності поляків, що знайшло своє відображення в літературі. В. Потоцький, неодноразово закликав до об'єднання національних сил, зокрема у поетичній збірці «*Моралії*». Подібне відчуття загрози було характерним для сарматської культури, яка в цьому абсолютно відрізнялася від попереднього періоду Ренесансу із його радісною настроєвою домінантою. Доведений до крайнощів песимізм відчувається у творах Ієр. Морштина, В. Потоцького, С. Г. Любомирського, З. Морштина, Я. Д. Морольського та ін. Перебільшений критичний песимізм призвів до появи нової ідеології — месіанізму. Цей мотив професор Маслянка простежує у творах В. Коховського, Ш. Старовольського, Я. П. Воронича.

До парадоксів «сарматської» культури Ю. Маслянка зараховує також і паралельну в часі існування з песимістичним напрямком течію, протилежну за своїм характером. Вона засвідчена тогочасними жартівливими фразками й принагідними віршами на честь певної події, а також такими явищами, як непристойний гумор чи веселі жарти або анекдоти як атрибути товариського життя. Попри традиційне нехтування всім тим, що окреслювалося поняттям «марнота світу», змінилося ставлення шляхти до життєвої «суєти», наприклад, до родових клейнодів, зокрема гербу, культу

предків і шляхетських традицій. Для творів цього періоду були характерні пошуки першопочатків існування польського народу, щодо цієї теми найбільшу крайність проявив В. Демболецький у своїх стародруках, виводячи польський родовід від біблійних пророків. Подібний мотив є в літературі: це поема «*Lechus, carmen heroicum...*» Я. Скорського, який походження польського народу від сарматів вважав малопочесним, тому виводить міфологічний родовід від аргонавтів.

Основою шляхетської гордості, зазначає професор Маслянка в «*Парадоксах сарматизму*», була категорія так званої «золотої свободи», яка часто набувала форми яскравого індивідуалізму (за відсутності необхідного підпорядкування праву й суспільній необхідності) та численних міжусобиць і чвар, що часто засвідчували тільки нікчемність учасників. Зловживання «*liberum veto*» було піддано критиці, зокрема у вірші Потоцького «*Veto albo Nie pozwalam!*». Очевидно, що сарматизм був підданий нищівному осуду просвітницькою публіцистикою та літературою, передусім над цим працювали провідні письменники «станіславівських» часів (у сатиричній формі аналізоване явище критикували у своїй творчості А. Нарушевич, І. Красицький, Ф. Богомолець, Й. У. Немцевич, а особливо — Ф. Заблоцький у комедії «*Сарматизм*», де автор яскраво висміяв сарматські типи, після чого слово «сарматизм» часто вживалось з негативним семантичним відтінком).

Після втрати незалежності, особливо в добу романтизму, відбувається відродження сарматизму в літературі, підтвердженням чого є романи Г. Жевуського. Образи сарматів з'являлися також у творах інших письменників, таких як Фредро, Міцкевич, Словацький та ін. У цей час неабиякого успіху набуває «сарматський» літературний жанр — шляхетське оповідання у прозовій або віршованій формі, характерною рисою якого (здебільшого у прозі) є мова, наближена до розмовної, а оповідач стилізований під звичайного шляхетського оповідача, особливо в «*Pamiętkach Soplicy*» («Щоденник Сопліци»), хоча мали успіх твори І. Ходзьки, З. Качковського, віршовані оповідання В. Сирокомлі, В. Поля та інших. Улюбленою темою романтиків (Жевуського, Міцкевича, Словацького, Качковського та ін.), як зазначає професор Маслянка у студії «*Парадокси сарматизму*», була Барська конфедерація, визнана патріотичним збройним опором шляхти для захисту незалежності Речі Посполитої. Барську літературу (особливо пісні, здебільшого анонімні) було високо оцінено (наприклад, Міцкевичем у «*Паризьких лекціях*»).

Крім усього, Ю. Маслянка є ще й невтомним популяризатором наукових здобутків філології, культурології й історії ідей. Він став одним із співавторів науково-популярного видання «*Польща — республіка Сарматів*» («*Polska —*

Rzeczpospolita Sarmatów», 2005), науковим редактором низки енциклопедичних і словникових видань, як-от: «Енциклопедія знань про пресу» (1976), «Словник письменників світу» (2004), «Енциклопедія світової літератури» (2005).

Таким чином, у нашому виданні читач знайде ґрунтовно закорінені в традиціях філологічної науки праці як приклад цілковитого історико-філологічного професіоналізму, що дозволив ученому-гуманісту реалізуватися і в творчій свободі, і у служінні реальним цінностям. Завдяки своїй ерудиції, професор Маслянка вміло поєднує важливі питання з різних історичних епох польської та світової культури — від середньовіччя до початку двадцятого століття.

Ґрунтовність, ретельність, високий рівень філологічних знань є характерними рисами всіх його студій представлених на розсуд українського читача.

Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ